

УДК 378:168.522

М.О. Сова

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ

У статті розкриваються сучасні тенденції інноваційного розвитку університетів, особливості інтеграції в системі «освіта - наука - виробництво - бізнес», розглядається становлення інноваційних організаційних структур у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: інноваційний розвиток, університети дослідницького типу, науково-навчальні центри, кластери, бізнес-інкубатори, технопарки, трансфер технологій.

Сучасні процеси глобалізації, що відбуваються в інформаційному суспільстві, характеризуються тенденціями до інтеграції, зростанням ролі ринкової економіки, наукомістких технологій і соціальних трансформацій, зумовлюють спрямованість діяльності вищих навчальних закладів України на інноваційний розвиток, активізацію їх інноваційного потенціалу. Вирішення цих завдань позначаються на конкурентоздатності вітчизняної освіти, якості підготовки фахівців згідно європейських стандартів і світового досвіду.

Інноваційний вимір розвитку вищої освіти в Україні підтверджується практичною діяльністю урядових і міждержавних органів, які прийняли за останні роки декілька законодавчих актів. Серед них: закони «Про

інноваційну діяльність», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про державні цільові програми». Удосконалення законодавчої діяльності у галузі освіти відображено у таких нормативних актах: закон «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепції модернізації освіти в Україні. У цих документах підкреслюється, що інноваційна політика є могутнім важелем, завдяки якому здійснюється прогрес в економіці, підвищується ефективність виробництва, зростає конкурентоздатність фахівців на ринку праці.

Про потребу у фахівцях нової формації з накопиченим інноваційним потенціалом, сформованими вміннями його практичної реалізації, варіативністю

професійного мислення, свідчать факти постійного прискорення процесу старіння знань, зростання темпів інформатизації. Звідси значущості в програмах підготовки фахівців набуває науково-інноваційна компонента. Наукові дослідження, що проводяться у ВНЗ, розробки технологій впровадження інновацій в практичну діяльність виступають детермінантами трансформаційних змін у вищій школі.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій свідчить про посилену увагу науковців до знаходження оптимальних шляхів інноваційного розвитку інноваційної діяльності університетів. Перспективним серед них, на думку А.Н. Зубарева, є комерціалізація науки, приведення інноваційної діяльності ВНЗ у відповідність з сучасною економічною кон'юнктурою [4].

Л.І. Федулова наголошує на новій функції діяльності університетських лабораторій (раніше притаманна тільки галузевій науці) – доведення досліджень до технологічних рішень завдяки створенню системи «освіта – наука – виробництво».

До пріоритетних напрямів інноваційної діяльності ВНЗ Г.Г. Півняк відносить розвиток інноваційних структур в університетах і створення ВНЗ дослідницького типу, які стають осередками елітарної вищої освіти [8].

Відзначаючи важливість виконаної дослідниками наукової роботи для розуміння особливостей інноваційного розвитку вищої освіти можна твердити, що розкриття даної проблеми здійснювалось виключно з ринкових позицій та економічної доцільності. Така позиція істотно збіднює реальний зміст інноваційної діяльності, не дозволяє інтенсивно реалізовувати наявний потенціал ВНЗ.

Мета статті – розкрити особливості інноваційного розвитку вищої освіти у контексті соціо-економічних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Розкриваючи специфіку інноваційного розвитку ВНЗ, варто відзначити, що прискорення темпів освоєння і впровадження інновацій у практику вищої школи здійснюється на засадах інтеграції освіти, науки, виробництва, бізнесу. Загальна особливість, властива всім вказаним галузям, полягає в тому, що кожна з них знаходиться у процесі трансформації. Разом з тим, виникають проблеми, що зумовлюють появу певних труднощів при реалізації цієї тенденції: а) відмінність між предметом і способами вивчення матеріалів - наукова думка ґрунтується на практичних матеріалах, одержаних в реальній економіці, проте освіта займає консервативну позицію; б) наукові ідеї випереджають розвиток освіти й не можуть бути інтегровані в освітню систему;

в) відсталість виробництва, заснованого на застарілих принципах, що не входять у діалог з освітньою системою і науковою думкою.

У вирішенні зазначених проблем провідну роль відіграє створення науково-навчальних центрів і комплексів, технопарків, спільних кафедр і дослідницьких лабораторій. Такі центри виступають саморегульованими інноваційними системами, що уможлиблює розгортання наукового бізнесу в межах ВНЗ, а також інтеграцію науки, освіти, виробництва і бізнесу в єдиний інноваційний комплекс. Розробка наукомістких виробництв за рахунок співпраці освітніх, інженерних і наукових кадрів має зацікавити національний бізнес.

У контексті даної проблеми, слід конкретизувати виявлення тенденції кластеризації освітніх систем - процесу створення кластерів, орієнтованих на використання інтелектуальних ресурсів для задоволення запитів суспільства. Будучи новою формою інтеграції освітніх, наукових, економічних, виробничих структур, органів влади (університети дослідницького типу, науково-дослідні інститути, технопарки, бізнес-інкубатори, центри стандартизації), кластери виступають сприяють підвищенню продуктивності діяльності та рентабельності університетів і науково-дослідних інститутів, поєднаних для роз-

робки нових технологій та їх впровадження у виробництво.

Як свідчить зарубіжний досвід, державні програми підтримки кластерних ініціатив стають значимими не тільки для економіки установ і регіонів, але і для держави у цілому. В Україні передбачається сформувати систему дослідницьких університетів. Національні університети вивчають дану сферу співпраці і відповідні принципи, вибудовуючи інноваційну інфраструктуру та розвиваючи співтворчість з установами НАН України, наукомістким виробництвом і бізнесом.

На цих засадах розвивається бізнес-інкубатор при Національному університеті біоресурсів і природокористування України, науковий парк «Київська політехніка», що відрізняються унікальним інноваційним середовищем та законодавчим забезпеченням. За кластерної ініціативи Національного технічного університету України «КПІ» та Національного гірничого університету створюється Дніпропетровський центр корпорації «Науковий парк «Київська політехніка» на базі НГУ.

Зростання мережі центрів трансферу технологій розглядається як опанування механізмом виконання Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» і створення підприємницького простору, сприятливого для застосування інновацій

в економіку країни. У цьому контексті опрацьовується проект створення університетського трансферцентру за підтримки Департаменту інновацій та трансферу технологій Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Трансферцентр виступає як самостійна інноваційна структура, що поєднує науку, вищу освіту, технологію, виробництво і ринок, набуваючи ознак венчурної фірми. За підтримки банків та інших потужних організацій Центри, що побудовані на принципах ринкових відносин і поєднують у своїй діяльності підготовку наукових, інженерних, економічних кадрів, розвиток інновацій, створення перспективних навчально-наукових лабораторій, мають вести розробки наукомістких технологій.

На цих засадах окреслюються інноваційні моделі організації освітнього процесу, опанування технологіями наукомісткого виробництва. Інноваційна діяльність провідних університетів характеризується реалізацією нової функції – доведенням досліджень до конкретних технологічних рішень. Виконання цієї функції зумовлює виникнення об'єктивної тенденції до комерціалізації інноваційної діяльності університетів. Йдеться про введення елементів ринку в інноваційну діяльність в системі вищої освіти з метою її взаємоузгодження з економічною кон'юнктурою.

На підтримку розвитку науки у ВНЗ розроблено Державну програму «Наука в університетах» на 2008-2012 рр. Ця програма має сприяти створенню умов для інтенсифікації наукової діяльності та поглиблення її взаємодії з навчальним процесом, а також діяльності університетів дослідницького типу для підготовки висококваліфікованих фахівців та виконання конкурентоздатних наукових розробок. Виконання програми має повернути вищій освіті державний пріоритет та налагодити ефективну взаємодію у системі освіта – наука – виробництво – бізнес.

В організаційній структурі ВНЗ набуває широкого розповсюдження як нове явище в науково-освітній галузі – створення інформаційно-консультативних центрів, а також поява приватних інноваційних фірм, для яких навчання кадрів і надання консультацій стало органічною частиною інноваційного бізнесу. Досвід показує доцільність відкриття інформаційно-консультативних центрів, які б працювали у тісній взаємодії з виробничими підрозділами університетів, що спрямовують діяльність на задоволення наукових і технологічних потреб суспільства і основного споживача освітніх послуг – студента.

Для наукової допомоги новому бізнесу і прискорення темпів інноваційної діяльності, інтенсифікації

науково-технічного розвитку ВНЗ створюються венчурні фонди - фонди великих корпорацій. Інвестори як «утримувачі» інновацій уявляють ті реальні вигоди, які вони можуть одержувати, впроваджуючи нововведення. Для цього норма прибутковості інвестицій в інноваційному процесі повинна бути не нижче за рівень прибутковості альтернативних форм інвестування.

Сучасна тенденція інтенсифікації інноваційної діяльності вищої школи, потребує опрацювання інструментарію, завдяки якому розробляються інноваційні проекти, активізується робота у сфері замовлень, маркетингу, збуту інноваційної продукції. Застосування цього інструментарію передбачає наступні дії:

1. використання механізму інноваційного прогнозування, що передбачає:

а) маркетингове дослідження нових освітніх технологій, процедура якого складає: вивчення новаторського досвіду, участь у виставках, семінарах, презентаціях; співпрацю ВНЗ з науковими установами щодо впровадження інноваційних технологій; застосування Інтернет-ресурсів, прогнозування попиту на інноваційну продукцію; б) експертну оцінку і вибір технологій, що становить аналіз технологічних та економічних властивостей інноваційних проектів; апробацію нових розробок, їх

адаптацію до умов ВНЗ; організацію експерименту;

2. опрацювання механізму інноваційного планування, що складається з розробки інноваційних проектів і стратегії розвитку вищої школи (оптимізація створення і впровадження технологій в освітній процес, технічне та інфраструктурне переоснащення університетів, розвиток інфраструктури, організація системи перекваліфікації кадрів, складання перспективного плану інноваційного розвитку ВНЗ) та поточного планування (прогнозування замовлення та розробка комплексного плану, формування комерційних завдань, укладення колективного договору, адаптивне планування);

3. встановлення ділових відносин та організація інформаційних і рекламних заходів, що включає: а) ділові контакти на основі угод на проведення науково-дослідних робіт та ліцензійних угод на апробацію і використання наукової продукції; б) інформаційних і рекламних форм і методів – проведення навчально-методичних семінарів, науково-практичних конференцій, висвітлення пропозицій на сайті, продаж інноваційної продукції з консультативним супроводом;

4. стимулювання інноваційної діяльності із застосуванням організаційних і соціально-психологічних заходів, зорієнтованих на зацікавленість наукових установ і підприємств у взаємодії із ВНЗ

шляхом створення науково-освітніх об'єднань при залученні виробничих організацій, правових структур, які в перспективі можуть інтегруватись у кластери;

5. моніторинг якості вищої освіти, її комп'ютеризації та інформатизації, впровадження комерційного розрахунку.

Комплексне застосування пропонує заходів має сприяти інтенсифікації інноваційної діяльності ВНЗ, ефективному використанню та розвитку його інноваційного потенціалу.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що інноваційний вимір розвитку ВНЗ виступає провідною тенденцією на шляху реформування системи вищої освіти України. Активізація прояву даної тенденції досягається завдяки її дії у комплексі з іншими сучасними тенденціями інноваційної діяльності університетів – інтеграцією, інформатизацією, кластеризацією, технологізацією, комерціалізацією, автономізацією, що сприяє прискоренню процесу перетворення реальних знань у технологічні нововведення та інноваційні продукти.

Дієвим механізмом інноваційного розвитку ВНЗ є посилення державного впливу, зокрема створення національної інноваційної системи вищої освіти, удосконалення її фінансового забезпечення, розвиток інноваційних структур. На шляху інноваційного розвитку вищої школи провідна роль належить новітнім

організаційним формам, за допомогою яких встановлюються зв'язки між суб'єктами інноваційної діяльності, прискорюється трансфер знань і технологій. Діяльність дослідницьких університетів, навчально-наукових і консультативних центрів, наукових парків, бізнес-інкубаторів надає можливість сконцентрувати фінансові та матеріальні ресурси на інтенсифікації інноваційної діяльності ВНЗ. Підвищення рівня державної і позабюджетної фінансової підтримки інноваційної діяльності університетів сприятиме активізації освітньої галузі у цілому.

Підкреслимо, що для успішного функціонування інноваційної продукції в галузі вищої освіти необхідно виробити ефективний організаційно-економічний механізм взаємодії двох складових — попиту та пропозиції — ключового інструменту, що визначає якість вищої освіти і способи її трансформації в умовах ринкової економіки. Даний механізм активізації інноваційної діяльності ВНЗ, що активізує процес створення вітчизняної інноваційної системи вищої освіти, включає: 1) законодавчо-нормативну базу розвитку інноваційного потенціалу та ринку інноваційної продукції (правовий простір); 2) державне забезпечення розвитку інноваційної системи «освіта – наука – виробництво - бізнес»; 3) створення мережі університетів дослідницького типу для забезпечення високих темпів інноваційного розвитку

вищої школи; 4) державне регулювання розвитку вищої освіти: зокрема, кадрове забезпечення; матеріально-технічна база; система державного замовлення на наукові розробки та новітні технології; створення та реалізація державних програм як форми оптимальної організації освітньої системи та здійснення науково-дослідної діяльності на базі університетів; 5) організація апробації та оцінки завершених розробок, проектів, технологій; 6) фінансове забезпечення проведення інноваційної діяльності.

Перспективи наукового пошуку. Для досягнення очікуваних сподівань щодо інноваційного розвитку вищої освіти слід вирішити низку складних питань. Так, динаміка цього процесу залежить від оцінки результативності та проведення

контролю за використанням інноваційної продукції. Відтак виникає потреба в організації моніторингу стану інноваційної діяльності у вищій школі. Разом з тим, ефективна реалізація інноваційної продукції стане можливою за умов створення інноваційного середовища при застосуванні методів державного регулювання і ринкового механізму самоорганізації. Тому необхідно удосконалити механізм державної підтримки інноваційної діяльності ВНЗ у напрямі створення інноваційного простору, стимулювати зростання попиту споживачів, розробляти систему інформації щодо прогнозування перспектив розвитку інноваційної діяльності у ВНЗ та кон'юнктури ринку освітніх інновацій.

Джерела і література

1. Олійник А. Поняття й реальність процесу інноваційного розвитку освіти в Україні у контексті Болонських декларацій / А. Олійник. // Вища освіта України. – 2007, - № 1. – С.42 – 49.
2. Півняк Г.Г. Розвиток інноваційних структур в університетах та роль місцевих органів влади в їх становленні / Г.Г. Півняк. // Наука та інновації. – 2008. – Т.4. - №1. – С.63-67.
3. Федулова Л.І. Інтеграція науки та освіти / Л.І. Федулова. // Економіка знань та її перспективи для України. – К.: Інститут економічного прогнозування, 2005. – С.8.

В статье раскрываются современные тенденции инновационного развития университетов, особенности интеграции в системе «образование - наука – производство - бизнес», рассматривается становление инновационных организационных структур в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: инновационное развитие, университеты исследовательского типа, научно-учебные центры, кластеры, бизнес-инкубаторы, технопарки, трансфер технологий.

In the article the modern innovative progress trends of universities open up, intercommunication between this process in industry of education and development of scientific researches, production and business is underlined becoming of innovative organizational structures in higher educational establishments is examined.

Key words: innovative activity, universities of research type, scientific and educational centers, clusters, business-incubators, tehnoparc, transfer of technologies.